

Oponentský posudek diplomové práce Zuzany Hanajové „Překlad staročeské literatury a jeho využití ve středoškolské výuce literatury na příkladu Legendy o svaté Kateřině“

(Ústav české literatury a komparatistiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, studijní program Učitelství českého jazyka a literatury)

Cíl práce, její účel a směřování

Zuzana Hanajová se ve své diplomové práci rozhodla „poukázat na možnosti didaktického využití překladu staročeských literárních děl do novodobé češtiny“, zvoleným konkrétním materiálem je Legenda o svaté Kateřině. Toto téma považuji za závažné a podstatné, a to nejen pro kontext výuky literatury, ale i pro dialog literární historie a teorie i další mezioborové souvislosti. Ze založení práce plyne, že se dotýká vícera oblastí, jedná se o problematiku překladu staročeských textů do soudobé češtiny, o pozici tohoto typu překladu v kontextu výuky literatury a její didaktiky, dále pak o problematiku didaktického pojetí práce s literárním textem a jeho kontexty, v tomto případě s Legendou o svaté Kateřině.

Diplomantka formuluje konkrétní cíle své práce takto: první snahou je „poukázat na problematický stav překladů staročeských textů, čemuž není věnována dostatečná pozornost“ (s. 8), „druhým cílem je poskytnout konkrétní výukový materiál“. V takto deklarovaných záměrech, a nakonec i v práci samotné z mého pohledu chybí spojovací článek, který by dané oblasti propojil a v souvislostech reflektoval.

Metodologie a práce s odbornou literaturou

S výše zmíněnými oblastmi je také třeba se vyrovnat metodologicky, zastavím se u některých problematických míst. Za problematické lze považovat vysvětlení k pojetí překladu. „Když porovnáme překlad z jednoho jazyka do druhého a překlad z jedné fáze jazyka do druhé, spojuje je nutnost nějakým způsobem popsat odlišné skutečnosti, jiné významové roviny slov, ale zároveň také snaha zachovat u díla jeho estetické kvality.“ (s. 11) Nejedná se ale spíše o nutnost zachovat stejné či podobné skutečnosti a významové roviny lexika v kontextu proměny dobových a kulturních kontextů, do nichž překlad vstupuje? (Resp. které se navíc i překladem mohou měnit a posouvat?) Z obecných teoretických prací k překladu a adaptaci autorka zmiňuje pouze slovníková hesla Ladislavy Lederbuchové a heslo „intermediálnost“ ze Slovníku novější literární teorie Müllera a Šidáka, aniž by byla tato literatura uvedena v závěrečném soupisu literatury.

Didaktická část diplomové práce má dvě roviny, jsou jimi analýza vybraných učebnic literatury a jejich způsob práce s textem Legendy o svaté Kateřině, následuje vlastní návrh,

jak pracovat s překladem tohoto textu ve výuce literatury na střední škole. Určité metodologické rozkročení práce je nedílnou součástí tohoto typu didakticky založených prací, didaktika se ze své podstaty musí vypořádat jak s teoretickou stránkou věci, tak s její aplikací do vzdělávacího kontextu, případně ještě s reflexí této aplikace. V této diplomové práci je však toto rozkročení až příliš široké, což s sebou nese jisté průvodní znaky, které se odrážejí na samotném textu diplomové práce a její struktuře. Úvod a teoretická kapitola pokrývá 24 stran a pak se hned přejde k praktické části. Součástí teoretické části je pouze velice letmé představení problematiky překladu ze starší češtiny, diskuse, které byly k problematice vedeny, jen zběžně reprodukuje, aniž by vyvozovala jakékoli závěry nebo poznatky ke stavu problematiky, nebo přemýšlela o impulsech pro didaktickou část.

Pasáže textu k praktické části sestávají se srovnání úryvků Legendy o svaté Kateřině, jak jsou pojednány v učebnicích, jedná se o frekventovaně používané učebnice literatury, jejichž výběr je reprezentativní. Za nedostatek považuji pojetí jedné části analýzy učebnic, diplomantka mj. posuzuje „didaktické zpracování úryvku“, učebnice dělí na ty, kde je přítomno „didaktické zpracování úryvku“ a ty, kde přítomno není. Toto pojetí představuje koncepční problém, v případě, že se jedná o učebnici, je didaktické zpracování přítomno vždy, jde už o výběr ukázky z textu, zasazení ukázky do kontextu učebnice, do organizace materiálu, nejde jen o to, že jsou u úryvku textu explicitně kladeny otázky nebo formulovány úkoly. Také diplomantčina výchozí otázka k analýze, zda daná učebnice staročeská literární díla „vnímá jako estetické objekty, nebo je tato skutečnost upozaděna a do popředí se dostává kontext?“ (s. 32) se mi zdá příliš vyostřeně formulována, musejí být tato východiska v rozporu, nemohou stát vedle sebe?

Konformní a adaptační pojetí překladu a jejich role v didaktickém kontextu není v práci příliš vysvětlena. „Je důležité také zmínit, že se v učebních materiálech zpravidla pracuje s Pelánovým novočeským překladem navzdory mnohým kritickým hlasům, které jsme představili v kapitole 2.1. Musíme tedy podotknout, že středoškolská praxe se v mnohém od teoretických debat o překládání ze staré češtiny liší“ (s. 37). V čem má spočívat problém Pelánova přebásnění Legendy v relaci ke středoškolské praxi? Uvedení příkladů adaptačního a konformního překladu, Nezvalova a Kadlecova překladu Baudelairovy Mršiny (Mrchy) do didaktického kontextu situaci staročeského překladu do současné češtiny v didaktice spíše zjednodušuje a příliš neosvětluje. Zajímalo by mne také, zda musejí být žáci uvedeni teoreticky do problematiky překladu? Není to spíše znalost, kterou by měl primárně disponovat učitel?

Oblast didaktiky literatury pokrývá autorka učebnicemi literatury, jestliže ale zmíní Hrabákův návrh přesunout staročeský text do vyššího ročníku, a sama se snaží navrhovat konkrétní výukové jednotky, pak je třeba reflektovat různá pojetí výuky literatury, jako je např. přístup tematický ve vztahu k chronologickému nebo jiným uspořádáním materiálu ve výuce, nebo i jinou odbornou didaktickou literaturu. Z určité perspektivy návrh výukových hodin může působit pouze jako shrnutí příprav k výuce. Uvedená témata jsou mnohde formulována jen jako kusé poznámky uvedené větou: „Dalo by se zaměřit...“ (s. 39). Tomuto úskalí by se dalo vyhnout, pokud by diplomantka šla více do hloubky, soustředila se například na způsob práce s textem pro účely výuky anebo na hlubší reflexi provedené pilotáže. Svůj komentář koncipuje spíše k metodě a aktivitám, nikoli k metodologii.

Styl a prezentace

Text práce je prodechnut způsobem rétoriky, kterou bych nazvala rétorikou potřeby. Mnohokrát se opakuje tvrzení o popularitě Legendy o svaté Kateřině nebo zdůvodnění svého výběru. „Legendu o svaté Kateřině jsme zvolili proto, že byla opakovaně překládána do nové češtiny a zároveň se řadí mezi kanonická díla české literatury. Díky těmto dvěma skutečnostem máme v učebnicích a čítankách k dispozici dostatečný materiál k analýze.“

Adjektivum „obrovský“ ne zcela koresponduje s odborným stylem závěrečných prací, „obrovský literární materiál“ (s. 12). Na některých místech textu si lze povšimnout terminologických zakolísání, ne vždy lze zaměnit „význam literárního díla“ a „význam literárního textu“, „student“ je podle zákona studující na vysoké škole, pro kontext středních škol je třeba použít v odborném textu označení „žák“. Co se formálních nedostatků týče, v citacích lze použít buď uvozovky, nebo kurzivu, v první části práce je používáno obojí současně. Autorka se nevyhnula příliš generalizujícím tvrzením nebo obecným floskulím: „V rámci tří vyučovacích hodin je potřeba dbát spíše na kvalitu než kvantitu myšlenek, a proto bylo potřeba nápady omezit, aby splňovaly funkčnost celku“.

Formulace cílů k výukovým jednotkám je mnohdy zaměněna za popis aktivit. Např. „Student odpoví na otázky týkající se vlastních hudebních preferencí a sdílí tyto odpovědi se třídou.“ / „Student poslouchá hudební ztvárnění textového úryvku (nebo se podílí na jeho realizaci) a hodnotí, jak na něj esteticky působí.“ / „Student najde v textu konkrétní realizace básnických prostředků, které zvyšují estetický prožitek z textu.“ Na základě těchto aktivit žák následně rozvíjí své určité dovednosti, což jsou podle mého názoru cíle.

Celková koherence a akademická disciplinovanost

Závěr formuluje diplomantka jako „zhodnocení cílů“ své práce: 4. 1. poukázat na problematický stav překládání staročeské literatury do současné češtiny, 4. 2. poskytnout konkrétní výukový materiál, navrhuje 3 vyučovací hodiny: 1. hodina – vizuální zobrazení hagiografického hrdiny, 2. hodina – mimoestetické funkce vizuální a slovesné hagiografie, 3. hodina – estetický potenciál středověkého literárního díla. Nerozvádím již to, zda a do jaké míry korespondují intendované cíle s předpokládanými výstupy z RVP (diskusi s Rámcem považuji za podstatnou také z toho důvodu, že se bude v brzké době otevírat revize RVP pro střední školy).

Navzdory mnoha problémům, které ve zpracování diplomové práce spatřuji, oceňuji snahu, odvalu a energii autorky zpracovat takto komplexní a závažné téma. Apel, který Zuzana Hanajová formuluje v závěru své práce, sdílím, otázka je jen, zda tomu už tak není: „Máme totiž už jen málo času, než dorostou generace, které ve škole v podstatě nečetly úryvky z děl starší české literatury, jelikož česká společnost dospěla k rozhodnutí, že radši než literární díla překládat, nebudeme se jich pro jistotu ani dotýkat. Budeme se o nich učit, ale nebudeme je už číst.“

Diplomovou práci Zuzany Hanajové doporučuji k obhajobě a vzhledem k výše uvedenému navrhuji hodnocení **dobře**.

V Praze dne 11. 6. 2024

Mgr. Andrea Králíková, Ph.D.